

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: Anna Chudzińska-Parkosadze

2. Posiadane dyplomy

1999 – dyplom magistra na kierunku filologia rosyjska, Instytut Filologii Rosyjskiej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu;

2001 – dyplom licencjata na kierunku filologia angielska, Kolegium Języków Obcych, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu;

2001 – dyplom magistra na kierunku stosunki międzynarodowe, specjalność – wschodoznawstwo, Instytut Wschodni, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu;

2001 – dyplom Podyplomowego Studium Dziennikarstwa, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu;

2005 – dyplom doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa, Wydział Neofilologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; tytuł pracy: *„Проекты” Н.Ф. Фёдорова в онтологической поэтике романов Андрея Платонова „Чевенгур” и „Счастливая Москва”*; promotor: prof. zw. dr hab. Czesław Andruszko, recenzenci: prof. zw. dr hab. Joanna Mianowska, prof. zw. dr hab. Bazyli Białokozowicz;

2008 – dyplom magistra na kierunku filozofia, Instytut Filozofii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu;

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

2001-2005 w ramach dziennych studiów doktoranckich prowadzenie zajęć: literatura rosyjska XIX i XX wieku, poetyka, praktyczna znajomość języka rosyjskiego (zajęcia ze studentami 3 roku);

od 2006 do chwili obecnej - adiunkt w Zakładzie Literatury Rosyjskiej, w Instytucie Filologii Rosyjskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu;

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule z zakresie sztuki (Dz. U. nr 65 poz. 595 ze zm.)

Cykl jednotematycznych artykułów

*Problemy interpretacji „fantastycznej” prozy Michaiła Bułhakowa
ze szczególnym uwzględnieniem powieści „Mistrz i Małgorzata”*

Zadaniem pracy naukowej zaprezentowanej w cyklu artykułów dotyczących twórczości Michaiła Bułhakowa była próba odczytania jego utworów „fantastycznych” w kluczu mistycznym. Za podstawę swoich poszukiwań i analiz przyjąłm deklarację samego pisarza, złożoną w jego znanym liście do rządu ZSRR z dnia 28 marca 1930 roku, w którym stwierdza on, iż uważa się za pisarza mistycznego (przy czym akcentuje to stwierdzenie poprzez zapis określenia „pisarz mistyczny” dużymi literami). Ponadto za punkt wyjścia przyjąłm przekonanie, iż interpretator, aby dotrzeć do istoty fantastycznych opowieści oraz do istoty najważniejszej powieści w dorobku Bułhakowa *Mistrz i Małgorzata*, powinien odczytywać te utwory uwzględniając światopogląd i intencjonalność pisarza, a nie koncentrować się na własnym światopoglądzie (stąd interpretacje opierające się na światopoglądzie katolickim, czy prawosławnym). Nie jest to podejście nowe, gdyż wieloletnie badania archiwalne również miały na celu rekonstrukcję momentów decyzyjnych autora oraz wyjawienie jego światopoglądu, źródeł inspiracji itd. Korzystając z badań bułhakoznawców, starałam się skupić na ideologicznej konstrukcji jego utworów. Aby dotrzeć na ten wierzchołek góry lodowej i objąć w swej interpretacji oraz rozumieniu całość ideologiczną, musiałam rozpocząć swoje badania od samych podstaw, tj. analizy strukturalnej i semiotycznej. Już struktura tekstu, jej warstwa semantyczna wskazują na systemowy charakter tych utworów. W swoich badaniach skupiałm się przede wszystkim na powieści *Mistrz i Małgorzata*, natomiast opowieści fantastyczne były dla mnie początkiem moich poszukiwań. Pracując nad strukturalną analizą tekstu, korzystałam z rosyjskiej wersji oryginału, gdyż przekonałam się, iż polskie tłumaczenia nie umożliwiają dogłębnej analizy językowej, a co się z tym wiąże i interpretacji. Pisząc artykuły w języku polskim, pracowałam z oryginałem, ale w tekście artykułu wykorzystywałam polskie tłumaczenia (starałam się je ograniczać).

W swoich badaniach, oprócz metodologii strukturalno-semiotycznej, wykorzystywałam metodologię hermeneutyki, fenomenologii (intencjonalność, redukcjonizm, istota fenomenu itd.), komparatystyki, psychologii głębi Carla Gustawa Junga, krytyki

mitograficznej. Tak szerokie ujęcie metodologiczne podyktowane zostało systemem symboli wykorzystanym przez Bułhakowa w tekstach literackich. Przy czym symbole te tworzą określony kod nie tylko mistyczny, ale i gnostyczny.

W swoich badaniach odwołuję się do prac Aleksandra Korablowa, Jerzego Prokopiuka, Moniki Rzczyckiej. Aleksander Korablow rozpoczął badania nad powieścią *Mistrz i Małgorzata*, traktując ją jako utwór mistyczny, akcentując przy tym wpływ teozofii Heleny Bławackiej na ideologiczną warstwę powieści oraz na światopogląd Bułhakowa. Jerzy Prokopiuk odniósł treść powieści do idei antropozofii Rudolfa Steinera, otwierając nowe perspektywy interpretacyjne. Ponadto w swoich badaniach niejednokrotnie opierałam się na definicjach i opracowaniach Jerzego Prokopiuka dotyczących gnozy, gnostycyzmu, mistyki, antropozofii itd. Badania Moniki Rzczyckiej stały się dla mnie podstawą do interpretowania powieści w kluczu inicjacyjnym. Oprócz tych bezpośrednich odniesień, w swych pracach wykorzystywałam również badania nad gnozą i gnostycyzmem Hansa Jonasa, Kurta Rudolpha, Gillesa Quispela, Rudolfa Steinera, Heleny Bławackiej i in. I chociaż ograniczone ramy artykułu naukowego nie pozwoliły mi zamieścić innych źródeł, z których korzystałam przy pracy nad analizą i interpretacją bułhakowskiej powieści, to chciałabym też wspomnieć o badaniach takich uczonych jak Mircea Eliade, Rudolf Otto, Nikołaj Bogomołow, Wadim Rabinowicz, i inni. O treściach gnostycznych i gnostyckich w *Mistrzu i Małgorzacie* pisali już tacy badacze jak Miroslav Mikulašek, Igor Bełza, A. Colin Wright, Georg Krugowoj. Uczeni wskazywali głównie na mit o Bogoczłowieku odzwierciedlony w postaci Jezui, dualizm ducha i ciała, antonimie dobra i zła, świata widzialnego, materialnego i świata skrytego, duchowego, gnostyczną soteriologię, gnostyczny „mit o życiu po śmierci” itd. Jednak badania dotyczące treści gnostycznych i gnostyckich w bułhakowskiej powieści nie przyjęły jeszcze systemowego charakteru i mają postać ogólnego kulturologicznego dyskursu. Ponadto ciągle stanowią one margines w badaniach nad twórczością Bułhakowa, o czym wspomina Korablow i o czym świadczy chociażby międzynarodowa konferencja poświęcona twórczości Bułhakowa, która odbyła się na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie w 2011 roku.

I chociaż tradycja masońska znajduje się w spektrum badań bułhakoznawców, to jej prezentacja w powieści traktowana jest najczęściej jako parodia (Borys Sokołow). Z kolei inni uczeni, na przykład Andrzej Drawicz, wspominając o gnostyckich treściach w powieści, wskazują na manicheizm. Podstawą ideologiczną manicheizmu jest antykosmizm, więc takie ujęcie światopoglądowe uniemożliwiłoby wprowadzenie do powieści wątku miłosnego. Badanie treści mistycznych, gnostycznych czy gnostyckich w *Mistrzu i Małgorzacie* jest

problemem na tyle złożonym, że zanim podjęłam się tego wysiłku intelektualnego, postanowiłam odbyć studia magisterskie na filozofii i zgłębić temat gnozy oraz gnostycyzmu. W związku z tym napisałam pracę magisterską pt. *Mit w gnozie i gnostycyzmie* (2008) pod kierunkiem naukowym prof. Zbigniewa Drozdowicza. Był to początek moich badań nad gnozą, które kontynuowałam i rozwijałam w ramach współpracy z członkami i założycielami Laboratorium Niedogmatycznej Duchowości na Uniwersytecie Gdańskim. Badania nad ezoteryką, w tym gnozą, gnostycyzmem, antropozofią, mistyką itd., nie należą do powszechnego nurtu badań naukowych w Polsce. Takie prace jak *Poszukujący, nawiedzeni, opętani. Z dziejów spirytyzmu i okultyzmu w literaturze rosyjskiej* (Wrocław 1992) Tadeusza Klimowicza, *Wtajemniczenie. Ezoteryczna proza rosyjska końca XIX – początku XX wieku* (Gdańsk 2010) Moniki Rzczyckiej czy *De imaginatione. O эзотерической имажинации в русской культуре начала XX века* (Gdańsk 2014) Diany Oboleńskiej ciągle jeszcze stanowią margines w polskim dyskursie naukowym.

Piotr Fast, udzielając wskazówek interpretatorom *Mistrza i Małgorzaty*, podkreślił, iż w powieści tej obok pytań filozoficznych najważniejsze są zagadnienia natury egzystencjalnej i metafizycznej. Takie nastawienie wynika z „manifestacji myślenia uniwersalistycznego” w bułhakowskim utworze oraz dominanty „tajemnicy” wymagającej „racjonalizującego rozbioru”. Niniejszy cykl artykułów jest próbą takiego „racjonalizującego rozbioru” powieści i analizą „tajemnicy”, która jest pojęciem synonimicznym „mistyce”. (P. Fast, *Polityka a metafizyka (Michail Bułhakow)*, w: tegoż, *Realizm socjalistyczny w literaturze rosyjskiej. Doktryna, poetyka, konteksty*, Kraków 2003).

Jak już wspomniałam wyżej, materiał analizowany i interpretowany przeze mnie dotyczył na początku opowieści fantastycznych (*Diaboliada, Fatalne jaja, Psie serce*), które okazały się swojego rodzaju preludeum do moich dalszych badań. Podstawą moich poszukiwań był słynny list Bułhakowa do rządu ZSRR z dnia 28 marca 1930 roku, w którym stwierdza on, iż uważa się za pisarza mistycznego. Oświadczenie to może budzić zastanowienie, tym bardziej że do 1930 roku Bułhakow miał w swym dorobku opowieści, które sam nazwał „fantastycznymi”, co w świetle tego oświadczenia znaczyłoby, iż powinny to być utwory o charakterze mistycznym. Wydaje się, że jest to tym bardziej zagadkowe, że pojęcie „fantastyczny” jest antonimem pojęcia „mistyczny”. Termin „fantastyczny” odnosi się do dziedziny fantazji, wyobraźni, czegoś urojonego, zmyślnego, nierealnego, nieprawdopodobnego lub dziwnego; natomiast „mistyczny” – to bezpośrednie łączenie się duszy ludzkiej z Absolutem (Bóstwem), zwłaszcza za pomocą intuicji i objawienia jako

najwyższych form poznania. Często synonimem określenia „mistyczny” jest określenie „tajemniczy”. To rozróżnienie pomiędzy oboma pojęciami musiało być oczywiste dla intelektualisty ukształtowanego przez kulturę Srebrnego Wieku.

Rozważania na ten temat zawarłam najpierw w swoim wystąpieniu przygotowanym na międzynarodową konferencję „Michaił Bułhakow. Jego czasy i my”, zorganizowaną na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie we wrześniu 2011 roku (referat: *Фантастические повести Михаила Булгакова как зеркало эпохи*), a następnie w artykule *Фантастические повести Михаила Булгакова как зеркало эпохи (Дьяволиада, Роковые яйца, Собачье сердце)*, opublikowanym w monografii zbiorowej pt. *Michaił Bułhakow, jego czasy i my*, pod redakcją Grzegorza Przebindy i Janusza Świeżego (Kraków 2012). Uczestnictwo w krakowskiej konferencji było dla mnie ważnym wydarzeniem, gdyż mogłam nie tylko skonfrontować swoje spostrzeżenia z poglądami doświadczonych i znanych badaczy twórczości Bułhakowa, ale również nawiązać znajomość z Aleksandrem Korablowem, który wystąpił na posiedzeniu plenarnym z referatem *Михаил Булгаков как мистический писатель*. Aleksander Korablow udostępnił mi wówczas maszynopis swojego artykułu, który następnie posłużył mi za podstawę i punkt wyjścia do artykułu o tym samym tytule, opublikowanym w seryjnym tomie *Światło i Ciemność. Ezoteryzm w kulturze XX i XXI wieku*, zredagowanym przez M. Rzeczycką i K. Rutecką (Gdańsk 2012).

W grudniu 2011 roku w udało mi się wystąpić na międzynarodowej konferencji „Krew – substancja, symbole, mitologia”, zorganizowanej przez Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej na Uniwersytecie Gdańskim. Referat, z którym wówczas wystąpiłam, został rozwinięty, dopracowany i przyjął formę artykułu *Мистический аспект крови в романе Михаила Булгакова „Мастер и Маргарита”*, opublikowanego rok później w monografii zbiorowej pod redakcją Diany Oboleńskiej i Katarzyny Arciszewskiej. Przedmiotem moich rozważań była już powieść *Mistrz i Małgorzata*. Motyw krwi w bułhakowskiej powieści wykazuje charakter mistyczny i pod takim kątem go analizowałam. Centralną sceną, w której manifestuje się obraz-symbol krwi, jest kulminacja powieści, czyli krwawy rytuał na balu u Szatana, z kolei centralnymi figurami są Woland i Małgorzata.

Równoległe z wymienionymi wyżej badaniami, koncentrującymi się na mistycznym charakterze twórczości Bułhakowa, prowadziłam badania tekstu *Mistrza i Małgorzaty* pod względem analizy podstawowych elementów strukturalnych, by następnie przejść do problemów interpretacyjnych bazujących na tej analizie. Jako punkt wyjścia wybrałam problemy stylistyki, czasoprzestrzeni i gatunku. W 2011 roku opublikowałam w „Przeglądzie

Rusycystycznym” artykuł *Stylistyka powieści Michaiła Bułhakowa „Mistrz i Małgorzata”*. Literaturoznawcy często odnoszą stylistykę bułhakowskiej powieści do satyry, parodii, groteski. Problem w tym, że powieść ta nie jest utworem, w którym dominuje kategoria komizmu. Wręcz przeciwnie, ideologiczna warstwa bułhakowskiego tekstu odnosi się raczej do kategorii tragizmu, a katartyczne doświadczenie bohaterów zmienia ich status, wprowadzając ich w sferę transcendencji.

Gatunek powieści *Mistrz i Małgorzata* stał się tematem mojego kolejnego artykułu – *Problem gatunku powieści Michaiła Bułhakowa „Mistrz i Małgorzata”*, opublikowanego w czasopiśmie „Zagadnienia rodzajów literackich” (2012 r.). W literaturoznawstwie badającym dany problem najczęściej pojawiającymi się określeniami gatunkowymi są: powieść filozoficzna, menippea, powieść satyryczna, powieść-misterium, powieść-przypowieść, powieść-mit. Wielopoziomowość tego utworu sprawia, że trudno jest jednym określeniem sprecyzować jego gatunek. W swoim artykule zaproponowałam odniesienie gatunku *Mistrza i Małgorzaty* do powieści inicjacyjnej. Wymogom tego gatunku odpowiada bowiem tematyka, struktura i idea tej niezwyklej powieści. W swoich badaniach bazowałam na książce Moniki Rzeczyckiej *Wtajemniczenie. Ezoteryczna proza rosyjska końca XIX – początku XX wieku* (Gdańsk 2010) i sformułowanych przez Autorkę wyznacznikach powieści inicjacyjnej. Ponadto w artykule zaproponowany został siedmiostopniowy model inicjacji, opierający się na badaniach Jerzego Prokopiuka (uwzględniającego wzór inicjacyjny Rudolfa Steinera, zob. J. Prokopiuk, *Droga do wtajemniczenia*, w: J. Prokopiuk, *Rozdroża, czyli zwierzenia gnostyka*, Katowice 2004), Evelyn Underhill (*Mysticism. A Study in Nature and Development of Spirituals Consciousness*, 1911), Rudolfa Steinera (*Die Geheimwissenschaft im Umriß*, 1910) i W. Toporowa (*Przestrzeń i rzecz*, przeł. B. Żyłko, Kraków 2003). Jako przykład przedstawiłam model drogi inicjacyjnej Mistrza.

Problemy czasoprzestrzeni zostały przeze mnie rozpatrzone w artykule *Z rozważań nad zagadnieniem czasoprzestrzeni w powieści Michaiła Bułhakowa „Mistrz i Małgorzata”*, który został opublikowany w czasopiśmie „Acta Neophilologica” w 2013 roku. Wielu literaturoznawców zdążyło już odnotować występowanie w danym utworze trzech podstawowych wymiarów czasoprzestrzennych – Jeruzalem, Moskwy i zagadkowego świata Wolanda. Należy przy tym zaznaczyć, że istota problemu dotyczy przede wszystkim ostatniego z wymienionych wymiarów. Świat, z którego pochodzi Woland, ma cechy swego rodzaju między-świata, łączącego dwa pozostałe światy z jednej strony, i obiektywnego Uniwersum, łączącego je w sobie z drugiej strony. Zagadkę czasoprzestrzeni

w bułhakowskiej powieści spróbowałam rozwiązać za pomocą odniesienia czasoprzestrzennych koordynat do symboliki przestrzeni gnostycznej.

Próbie odczytania *Mistrza i Małgorzaty* w kluczu gnostycznego mitu podjęłam także w innym artykule – *Symbolika gnozy w powieści Michaiła Bułhakowa „Mistrz i Małgorzata”*, opublikowanym w monografii zbiorowej *Gnoza. Gnostycyzm. Literatura*, pod redakcją B. Sienkiewicz, M. Dobkowskiego i A. Jocza (Kraków 2012). Mimo że artykuł ten został opublikowany wcześniej niż artykuł dotyczący problemów czasoprzestrzeni (co wyniknęło z porządku procesu wydawniczego), to pisany był mniej więcej w tym samym czasie. Został w nim postawiony problem odniesienia głównych postaci powieści i ich wzajemnych relacji do doktryny gnostycznej. Postać Mistrza odpowiada gnostycznemu typowi pneumatyka, a w konstrukcji tej postaci oraz jej relacji z innymi postaciami (Woland, Iwan Bezdomny) wykorzystana została symbolika masońska oparta na gnozie, co odzwierciedla się nie tylko w hierarchicznym układzie „mistrz – uczeń” (Mistrz – Iwan Bezdomny), ale także w motywie i konstrukcji inicjacji (*Mistrz i Małgorzata* jako powieść inicjacyjna). Postać Małgorzaty z kolei stanowi bułhakowską wersję gnostycznej Sophii (nazywanej też „Mądrością”), która jest pośredniczką między Demiurgiem a ideami (Pleromą), jest symbolem „duszy na wygnaniu”.

Próba rozwiązania zagadki Wolanda był mój następny artykuł *Geneza i znaczenie postaci Wolanda w powieści Michaiła Bułhakowa „Mistrz i Małgorzata” w świetle symboliki gnostycznej*, który został opublikowany w monografii zbiorowej pt. *Pod Słońcem Gnozy*, zredagowanej przez Jerzego Prokopiuka i przeze mnie (Poznań 2015). W skróconej wersji treść artykułu została zaprezentowana podczas konferencji „Pod Słońcem Gnozy” w Warszawie w czerwcu 2011 roku (tytuł wystąpienia: *Zagadka postaci Wolanda w powieści Michaiła Bułhakowa „Mistrz i Małgorzata”*). Na kierunek poszukiwań interpretacyjnych wskazuje sam Bułhakow w motcie powieści, które jest cytatem z pierwszej części *Fausta* J.W. Goethego. Warianty odpowiedzi na nurtujące mnie pytanie omówione powyżej – Woland jako gnostyczny Szatan (pełnia wiedzy), Kronos (Ogdoada), „Obcy Człowiek” (Wysłannik, Poseł) – wskazują na pełnione przez niego funkcje w świetle doktryny gnostycznej. Z drugiej strony Woland nie może odpowiadać steinerowskiej wersji Arymana – z tego powodu, że „Aryman” w tekście powieści należy, zgodnie z doktryną Steinera, do materialnego świata Moskwy i użyty został przez Bułhakowa jako nazwisko krytyka, odrzucającego powieść Mistrza. W kluczu gnostycznym „zło”, posiadające pełnię wiedzy i będące patronem inicjacji (i Mistrza, i Małgorzaty, i Iwana), to Lucyfer, nazywany też Diabłem, Merkuriuszem, Hermesem czy Wotanem. Imiona te i ich symboliczne inanimacje

wskazują na takie gnostyczne tradycje inicjacyjne jak: hermetyzm, alchemia, magia, itd. Ta różnorodność syntezuje się w uniwersalnym wzorcu drogi transcendentalnego poznania. Zanim jednak czytelnik osiągnie ten poziom zrozumienia fenomenu Lucyfera-Wolanda, będzie najpierw skonfrontowany przez Bułhakowa z masowym wyobrażeniem Lucyfera jako zła absolutnego, zrodzonego z ludzkiego strachu i ignorancji. Ponadto nazwa „Szatan”, tak wyrażenie zaakcentowana przez Bułhakowa, odnosi się do Szatana z pierwszej części *Fausta* i podkreśla hierarchiczną wyższość Wolanda nad Mefistofešem (rozmowa czarownicy i Mefistofelesa w rozdziale *Kuchnia czarownicy*) i związana jest między innymi z dialogicznym odniesieniem balu Wolanda do nocy Walpurgi w tragedii Goethego (tam również na szczycie góry znajduje się Szatan).

Następnymi problemami interpretacyjnymi, które stały się przedmiotem moich badań, były neomitologizm oraz oniryzm, zastosowane przez Bułhakowa w powieści *Mistrz i Małgorzata*. Zagadnieniami mitopoetyki bułhakowskiej powieści zajęłam się w artykule *Мифопоэтика романа Михаила Булгакова „Мастер и Маргарита”*, opublikowanym w rosyjskim czasopiśmie „Вопросы филологических наук” (2014 r.). W toku swoich badań doszłam do wniosku, że struktura powieści wykazuje konstrukcję mitu, w skład którego wchodzi zarówno typowe mityczne wątki, jak i określone mitologemy. Bułhakow w *Mistrzu i Małgorzacie* dokonał kombinacji, a nawet, można powiedzieć, zderzenia dwóch mitów – mitu o Fauście i mitu o Jezusie z mitem o Lucyferze. Przy czym mit o Lucyferze obejmuje i syntezuje pozostałe mity. Ponadto sama powieść jest mitem, czyli opowiadaniem o bogach (Jezua, Woland, przy czym fundamentalne znaczenie z tej perspektywy ma rozdział pierwszy, który jest wykładnią ideową całej powieści), o drodze bohatera ku wyzwoleniu, o regułach działania fundamentalnych praw, o strukturze świata, o relacjach między istotami boskimi i ludzkimi oraz o próbach, jakim istoty boskie poddają istoty ludzkie.

Zagadnienie snu stało się przedmiotem moich rozważań w artykule *Онирические мотивы в романе Михаила Булгакова „Мастер и Маргарита”*, opublikowanym w czasopiśmie „Преглąd Rusycystyczny” (2014 r.). Oniryzm jest wiodącą tendencją w sposobie kreowania świata przedstawionego w analizowanym utworze. Bohaterowie przechodzą przez wielowarstwową sferę świata przedstawionego za pomocą i w stanie snu. Pisarz wykorzystuje konwencję oniryczną, aby pokazać w jej ramach życie bohaterów jako drogę inicjacji, która ma swój początek w świecie materialnym, następnie przechodzi przez świat astralny, by w końcu osiągnąć wieczność w wymiarze duchowym. W artykule przeanalizowane zostały także trzy typy snów występujących w powieści, które odzwierciedlają klasyfikację snów dokonaną przez Platona. Ponadto sen jako manifestacja

sfery astralnej pełni w powieści nie tylko funkcję lejtmotywu, ale obejmuje również zagadnienia chronotopu i procesu transformacji bohaterów od stanu nieświadomego, co odpowiada gnostycznej symbolice snu jako stanu niewiedzy, do stanu świadomości kosmicznej, oznaczającego widzenie i działanie w sferze astralnej.

W swoich badaniach zajmowałam się nie tylko poszczególnymi problemami interpretacyjnymi dotyczącymi powieści *Mistrz i Małgorzata*, ale w jednym ze swoich artykułów uczyniłam przedmiotem rozważań samą interpretację tego utworu, podejmując rozważania z zakresu metodologii badawczej. Zanim materiał ten przyjął formę artykułu, był przedstawiony jako referat na konferencji interdyscyplinarnej „Kreatywność w nauce, sztuce i kulturze”, zorganizowanej przez Humanistyczne Centrum Badań „Dyskurs Wielokulturowy” w Poznaniu (luty 2013 r.). Powieść Bułhakowa została tu potraktowana jako przykład pewnego określonego typu utworu literackiego, tj. takiego, w którego strukturze konsekwentnie realizują się treści kulturowe, filozoficzne, symboliczne (w sensie manifestacji poprzez symbolikę sfery sacrum) i w którym eksponowana jest przez twórcę nie tylko funkcja estetyczna utworu, ale również funkcja poznawcza (w sensie epistemologicznym i gnoseologicznym). Materiał ten został opublikowany w formie artykułu *Problem rozumienia i interpretacji utworu literackiego. Próba odczytania powieści Michaiła Bułhakowa „Mistrz i Małgorzata” na różnych poziomach interpretacyjnych* w monografii zbiorowej pt. *Kreatywność w nauce, sztuce i kulturze* pod redakcją H. Chałacińskiej i B. Waligórskiej-Olejniczak (2014 r.).

Przykładem analizy i interpretacji o charakterze kulturowym i częściowo filologicznym jest następny artykuł *Реминисценции романтизма в прозе XX века (на примере романа Михаила Булгакова «Мастер и Маргарита»)*, opublikowany w czasopiśmie „Вестник Волгоградского государственного университета” w 2013 roku. Punktem wyjścia dla moich rozważań na temat wpływu romantyzmu na tekst Bułhakowa było zagadnienie modernistycznego i neoromantycznego charakteru tego utworu. Spośród głównych romantycznych motywów i idei, które znalazły swe odzwierciedlenie w powieści Bułhakowa, wymienić należy: ideę wolności, rozwoju (u Bułhakowa idea ta jest niemal tożsama z ideą ewolucji), romantyczną kategorię ducha, koncepcję romantycznego bohatera (Mistrz), demonologię, fantastykę. Ponadto w powieści *Mistrz i Małgorzata* można zauważyć typowy także dla romantyzmu dualistyczny model świata.

Problemem zła w powieści *Mistrz i Małgorzata* zajęłam się także w artykule pt. *Koncepcja wcielonego zła w powieściach „Mistrz i Małgorzata” Michaiła Bułhakowa i „Portret Doriany Gray’a” Oscara Wilde’a (próba analizy porównawczej)*, który został

opublikowany w czasopiśmie „Slavia Occidentalis” (2014, nr 71/2, s. 75–92). Zastosowałam w nim podejście komparatystyczne, zestawiając powieść Bułhakowa z powieścią Oscara Wilde’a. W efekcie analizy porównawczej okazało się, że mimo wielu podobieństw, jakie wykazują obrazy lorda Henry’ego i Wolanda (reprezentują koncepcję wcielonego zła, identyfikowani są z siłą demoniczną, są głównymi figurami, którym podporządkowana jest fabuła, konstrukcja bohaterów i ideowa wymowa, posiadają wiedzę, która daje im władzę nad innymi bohaterami, grają rolę nauczycieli-opiekunów w stosunku do tytułowych bohaterów), zauważalne są także znaczące różnice w konstrukcji tych postaci.

Zaprezentowane powyżej artykuły poświęcone zostały następującym problemom interpretacyjnym dotyczącym „fantastycznych” utworów Michaiła Bułhakowa: ich mistycznemu charakterowi, modelowi inicjacyjnemu, realizującemu się w strukturze utworów, kodowi symboli, zastosowanych jako konstrukcja motywów i tematów. W centrum naszych badań znalazła się przede wszystkim powieść Bułhakowa *Mistrz i Małgorzata*, która skłania do zadawania dalszych pytań interpretacyjnych, związanych z zagadnieniami struktury utworu czy jego ideologicznymi sensami. Wnioski płynące z moich badań świadczą o tym, że *Mistrz i Małgorzata* jest powieścią mistyczną oraz inicjacyjną, a kod symboliki powieści odnosi się do tradycji gnostycznej (i gnostyckiej – w wypadku postaci Jezui). Ponadto idea powieści dotyczy poznania i wiedzy o charakterze gnostycznym, wychodząc tym samym poza ramy interpretacji kulturowej (tradycji literackich, historycznych, religijnych itp.).

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Jako pozostałe osiągnięcia naukowe wskazuję dwie monografie opublikowane w roku 2007 – „Проекты” Н.Ф. Фёдорова в онтологической поэтике романа Андрея Платонова „Счастливая Москва” oraz *Потаенный диалог*. Powstały one na kanwie obronionej dwa lata wcześniej rozprawy doktorskiej.

Po obronie doktoratu w 2005 roku wyniki moich prac badawczych zawarłam także w 34 artykułach (nie wliczając artykułów omówionych powyżej w punkcie 4), opublikowanych w czasopismach krajowych i zagranicznych, monografiach wieloautorskich i tomach pokonferencyjnych. Kolejne 2 artykuły zostały przyjęte do druku, a 3 artykuły zostały wysłane i oczekują na recenzje. Ponadto jestem autorką 1 i współautorką 3 tomów naukowych. Wystąpiłam z referatami na 26 międzynarodowych i krajowych konferencjach w kraju i za granicą.

Monografie będące pokłosiem mojej pracy doktorskiej – „Проекты” Н.Ф. Фёдорова в онтологической поэтике романов Андрея Платонова „Счастливая Москва” oraz *Потаенный диалог* – są próbą odpowiedzi na pytanie, jaki był wpływ idei filozofii Nikołaja Fiodorowa na twórczość Andrieja Płatonowa. W monografii *Потаенный диалог* (Tbilisi 2007) skupiłam się na powieści *Czewengur* (1928). Książka została podzielona na dwie zasadnicze części: 1. *Budowniczość kraju* (*Строители страны*) – odnosi się do ideowej struktury powieści naznaczonej sferą profanum, 2. *Podróż z otwartym sercem* (*Путешествие с открытым сердцем*) – rozpatrywana jest poprzez pryzmat sfery sacrum. W monografii „Проекты” Н.Ф. Фёдорова в онтологической поэтике романа Андрея Платонова „Счастливая Москва” (Poznań 2007) przeanalizowana została powieść Płatonowa *Szczęśliwa Moskwa* (1937; opublikowana dopiero w 1991 roku). Główne aspekty, według których rozpatrywana jest ontologiczna poetyka powieści, dotyczą fiodorowskiego pojęcia miasta skonfrontowanego przez mitologiczne wyobrażenia miasta (analiza skoncentrowana jest na tworzeniu nowego mitu Moskwy w odniesieniu do innych mitologemów miasta), idei postępu jako wyrażenia płatonowskiej zasady „i tak, i na odwrót”, obrazu kobiety oscylującego pomiędzy mitologemem „kobiety upadłej” a wybawicielki, itd.

Uzupełnieniem monografii były artykuły rozwijające i podsumowujące niektóre wątki przeanalizowane w pracy doktorskiej. Do prac tego rodzaju zaliczyłabym artykuły dotyczące gatunku powieści *Czewengur* (załącznik nr 5, pozycja 6 i 11). W toku badań okazało się, że mimo iż większość literaturoznawców nazywa tę powieść utopią, a inni – antyutopią, to gatunek tej powieści odpowiada wymogom gatunkowym bajki magicznej, sformułowanym przez Władimira Proppa. Ponadto rozwinęłam inne tematy, takie jak: problem kobiety (zdemaskowanie fiodorowskiego typu upadłej kobiety, odniesienie jej do konceptu ofiary i cierpienia oraz skonfrontowanie obrazu kobiety z ideałem androgenicznego człowieka), poszukiwanie przez Płatonowa wzorca bohatera (pewnego ideału), sakralny charakter chronotopu, poszukiwanie istoty ludzkiego bytowania (sensu i jego substancjalnej manifestacji) itd. Reasumując, po roku 2007, czyli po publikacji monografii, opublikowałam dodatkowo 9 artykułów dotyczących badanych przeze mnie powieści, które starałam się rozwinąć i usytuować w szerszym kontekście twórczości Andrieja Płatonowa (załącznik nr 5, punkty 4 (przed doktoratem), 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 27).

Moje pozostałe prace naukowe można odnieść do pięciu kręgów problemowo-tematycznych. Są to publikacje związane z twórczością i działalnością rosyjskich futurystów (rozwijanie i kontynuacja wątków mojej pracy magisterskiej), publikacje dotyczące twórczości A. P. Czechowa, publikacje odnoszące się w ogóle do problematyki twórczości

pisarzy rosyjskich, publikacje traktujące o Gruzji (sfera historyczno-kulturowa) i o Polonii gruzińskiej, a także publikacje dotyczące badań nad utworem mistycznym.

Materiały o działalności i twórczości futurystów zebrane podczas kwerendy w 1999 roku były na tyle unikatowe, że postanowiłam je wykorzystać w artykułach (załącznik 5, punkty 1 i 2 (przed doktoratem), 14, 15, 20, 29). Swoje badania poszerzałam o nowe, coraz częściej pojawiające się publikacje rosyjskich i polskich naukowców, oraz starałam się wykazać wielowymiarowość twórczości futurystów.

Kolejny krąg moich zainteresowań stanowi twórczość Antona Pawłowicza Czechowa (załącznik 5, punkty 13, 16, 22, 25, 30), którą rozpatruję nie tylko w perspektywie koncepcji metapoetyki, ale przede wszystkim jako mitopoetykę. Moje artykuły dotyczyły głównie dramaturgii Czechowa. Starałam się przeanalizować mityczny kod w takich dramatach jak *Mewa*, *Wujaszek Wania*, *Trzy siostry* oraz *Wiśniowy sad*. W wyniku analizy ww. tekstów doszłam do wniosku, że semantyka mitu warunkuje konstrukcję chronotopu (mitologem domu jako centrum Wszechświata), opartego na modelu binarnych opozycji „sacrum – profanum”, przy czym ich charakter warunkowany jest przez rozwój samoświadomości bohaterów. Następnym wątkiem twórczości Czechowa, który starałam się zgłębić, była zagadka interpretacji fenomenu czarnego mnicha w jednoimiennym opowiadaniu. Stała się ona głównym tematem artykułu *Проблема героя в рассказе А.П. Чехова „Черный монах”* (załącznik 5, punkt 25). Był początek moich zainteresowań dotyczących utworu mistycznego. Kontynuacją tego wątku był artykuł *Тень черного монаха. Трансгрессия мистического концепта в литературе*, w którym pokazałam różne warianty obrazu czarnego mnicha w rosyjskiej literaturze, wykazując przy tym ich mistyczny charakter (załącznik 5, punkt 38).

Następną sferą moich zainteresowań naukowych jest szeroko rozumiana literatura rosyjska i twórczość poszczególnych pisarzy rosyjskich. Do tej grupy można zaliczyć artykuły traktujące o twórczości Andrieja Biełego (załącznik 5, punkt 18), Leonida Andrejewa (załącznik 5, punkt 17, 21), Dmitrija Mierieżkowskiego (załącznik 5, punkt 23), Aleksandra Błoka (załącznik 5, punkt 28), Borisa Ławreniowa (załącznik 5, punkt 32) Michaiła Lermontowa (załącznik 5, punkt 34), Tatiany Tołstoj (załącznik 5, punkt 37).

Jako członek Laboratorium Niedogmatycznej Duchowości współpracuję z gdańskimi uczonymi i prezentuję wyniki badań w cenionej w międzynarodowym środowisku serii *Światło i Ciemność* (załącznik 5, punkty 18, 33, 38). Do publikacji i wystąpień tego rodzaju zaliczam artykuł analizujący specyfikę tragedii *Faust* Goethego (załącznik 5, punkt 33) oraz artykuł dotyczący zjawiska transgresji obrazu czarnego mnicha do literatury (załącznik 5, punkt 38), wystąpienie na konferencji „Tradycje zachodniego ezoteryzmu w badaniach

polskich” w Krakowie 31 maja 2014 (referat: *Problem interpretacji utworu mistycznego na przykładzie tragedii „Faust” J.W. Goethego (ze szczególnym uwzględnieniem drugiej części utworu)*), oraz wystąpienie na konferencji w październiku 2014 roku „Samotność – aspekty, konteksty, wymiary”, zorganizowanej przez Katedrę Rosjoznawstwa, Literatury i Kultury Rosyjskiej Uniwersytetu Gdańskiego. Na konferencji tej wystąpiłam z referatem *Проблема одиночества избранных в произведении В. Набокова «Приглашение на казнь»*.

Osobny krąg moich badań stanowią artykuły oraz referaty wygłoszone na międzynarodowych konferencjach polonijnych. Są to prace traktujące o Gruzji, jej sytuacji politycznej i kulturowej (załącznik 5, punkty 24, 35), oraz działalności Związku Kulturalno-Oświatowego Polaków w Gruzji „Polonia” (załącznik 5, punkty 1 (przed doktoratem), 26, 31, 36). W rozwoju tej sfery moich badań pomogły mi kwerendy w Tbilisi oraz kontakty z Polonią gruzińską. Dzięki temu mogłam uczestniczyć w pięciu konferencjach poświęconych tematowi Polonii na świecie (załącznik 5, punkty 1, 15, 20, 26, 30). W listopadzie 2014 r. wystąpiłam na konferencji poświęconej dziejom Polonii w świecie z referatem *Polski ślad w historii malarstwa gruzińskiego*, natomiast w grudniu – na konferencji “(Non)Belonging: (Re)Reading Identities” z referatem multimedialnym dotyczącym problemu gruzińskiej tożsamości na progu XXI wieku.

6. Osiągnięcia w zakresie współpracy międzynarodowej naukowej i kulturowej

Współpraca z Uniwersytetem im. I. Dżawachiszwili w Tbilisi

(ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი)

W 2007 roku pod egidą Państwowego Uniwersytetu im. I. Dżawachiszwili wydałam zredagowaną część mojego doktoratu pod tytułem *Потаенный диалог*, recenzentem mojej monografii była prof. Maria Filina, a redaktorem dr hab. Tatiana Megreliszwili (pracownicy Tbiliskiego Uniwersytetu Państwowego).

Współpraca ze Związkiem Kulturalno-Oświatowym Polaków w Gruzji „Polonia”

- lektor języka polskiego i kultury polskiej;
- udział w organizacji międzynarodowych konferencji naukowych – „Etiudy na pograniczu kultur” (2005r.) oraz „Romantyzm i współczesność – historia i perspektywy kontaktów polsko-gruzińskich” (2010r.);
- udział w pracach organizacyjnych festiwalu chopinowskiego w listopadzie – grudniu 1999r., w przygotowaniu materiałów sesji naukowej poświęconej pamięci Fryderyka Chopina i Juliusza Słowackiego na Tbiliskim Uniwersytecie Państwowym oraz w przygotowaniu do wydania zbioru liryki J. Słowackiego;

– współpraca z prof. M. Filiną przy redakcji monografii zbiorowej pt. *Etiudy na pograniczu kultur*, wydanej w 2007 r.

W 2010 roku na prośbę Narodowego Centrum Programu i Oceny Nauczania działającego z ramienia Ministerstwa Edukacji Gruzji recenzowałam podręcznik *Historia i kultura Słowian XX wieku*.

W roku 2014 wzięłam udział w międzynarodowej konferencji w Tbilisi, zorganizowanej przez Gruzijską Akademię Nauk oraz Uniwersytet im. I. Dżawachiszwili pt. *National Literatures and the Process of Cultural Globalization*.

Członkostwo w organizacjach naukowych:

– członek Komisji Sławistycznej PAN; od roku 2011 pełnię funkcję jej sekretarza. Dnia 4 marca 2015 roku zostałam ponownie wybrana na stanowisko sekretarza, na kadencję 2015–2018;

– członek naukowej pracowni badawczej Laboratorium Niedogmatycznej Duchowości;

– członek Polskiego Stowarzyszenia Badań nad Zachodnim Ezoteryzmem, działającego przy Katedrze Porównawczych Studiów Cywilizacji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

7. Osiągnięcia organizacyjne w zakresie upowszechnienia i promocji nauki

W 2005 roku byłam współorganizatorem obchodów Rocznicy 40-lecia Instytutu Filologii Rosyjskiej UAM (zajmowałam się między innymi oprawą plastyczną imprezy jubileuszowej, scenografią i kostiumami do spektaklu wystawianego przez studencki teatr Instytutu Filologii Rosyjskiej „Szutnik” – „Nagi król” wg Szwarca w reżyserii dr Grażyny Jatczak).

W 2008 roku zorganizowałam cykl wykładów wygłoszonych w ramach I Dni Kultury Wschodniosłowiańskiej MiMoKi (21–30. 11. 2008). W tym samym roku wygłosiłam otwarty wykład multimedialny w Muzeum Etnograficznym pt. „Gruzja i jej osobliwości etniczno-kulturowe” (14.10.2008).

W latach 2009–2010 pełniłam funkcję opiekuna Wschodniosłowiańskiego Koła Naukowego (WKN) w Instytucie Filologii Rosyjskiej UAM. WKN zostało zorganizowane przeze mnie od podstaw (projekt statutu, zorganizowanie i skoordynowanie pracy czterech sekcji w ramach WKN (sekcji ukraińskiej, językoznawczej, komparatystyki literacko-kulturowej, literaturoznawczej), inauguracja działalności i wybór samorządu WKN).

W ramach WKN prowadziłam także sekcję literaturoznawczą. Sekcje WKN współpracowały także z kołami naukowymi Instytutu Wschodniego, Instytutu Lingwistyki w Warszawie, ze Stowarzyszeniem Społeczno-Kulturalnym Polska – Ukraina w Poznaniu.

W 2009 roku zorganizowałam pierwszą międzynarodową konferencję studentów i doktorantów – „Kultury wschodniosłowiańskie – oblicza i dialog. Rosja. Ukraina. Białoruś” (19–20.11.2009r.) – jedną z głównych imprez „MiMików 2009”, czyli II Dni Kultury Wschodniosłowiańskiej (3–30. 11. 2009), której także byłam współorganizatorem. W 2010 roku zorganizowałam i koordynowałam 11 multimedialnych wykładów otwartych (3.03, 17.03, 21.04, 5.05, 19.05, 2.06), wygłoszonych zarówno przez doktorantów jak i studentów naszego Instytutu. W tym samym roku wzięłam udział w audycji radiowej „Akademik”, nagranej przez radio AFERA dnia 30 kwietnia 2010 (wyemitowanej 2 maja), której tematem była działalność WKN oraz konferencja zorganizowana w ramach „MiMoKów 2009”.

Można również wspomnieć o innych, pomniejszych osiągnięciach w zakresie organizacji procesu dydaktycznego, tj. o pracy nad skontrum księgozbioru magazynowego biblioteki Instytutu Filologii Rosyjskiej UAM (grudzień 2006 r.), układaniu planu zajęć na lata akademickie 2007/2008 i 2008/2009 (współpraca z dr. B. Osiewiczem).

8. Działalność dydaktyczna

Byłam promotorem 12 prac licencjackich (osiem prac obronionych na ocenę bardzo dobrą, jedna na dobrą, trzy na dostateczną). W okresie mojego zatrudnienia na stanowisku adiunkta prowadziłam następujące zajęcia i wykłady: konwersatoria z historii literatury rosyjskiej na trzecim roku, wstęp do literaturoznawstwa na pierwszym roku, filozofię, folklor w literaturze rosyjskiej na pierwszym roku, wykłady z historii literatury rosyjskiej na pierwszym roku, seminarium licencjackie, zajęcia specjalizacyjne (wykład), proseminarium z literatury rosyjskiej XIX i XX wieku na pierwszym roku studiów magisterskich oraz konwersatorium z interpretacji tekstu literackiego, seminarium magisterskie.

Obecnie pełnię funkcję promotora pomocniczego pracy doktorskiej pani Nadziei Kortus pt. *Neomitologizm w twórczości Władimira Nabokowa (na przykładzie wybranych utworów prozatorskich)*.

9. Zrealizowane projekty

Do zrealizowanych projektów zaliczyć można zorganizowaną przeze mnie „Międzynarodową Konferencję Kultury wschodniosłowiańskie – oblicza i dialog. Rosja. Ukraina. Białoruś” (19–20.11.2009 r.), na którą samodzielnie zebrałam środki finansowe

w wysokości 11.500 PLN.

Ponadto jako zrealizowany projekt można potraktować cykl zorganizowanych wykładów otwartych w 2010 roku, o których wspomniałam wyżej w punkcie 7.

W 2013 roku zorganizowałam symposium naukowe poświęcone jubileuszowi Jerzego Prokopiuka – „Wokół gnozy” (8–9 czerwca) w Ciężeniu, w domu pracy twórczej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. W spotkaniu, oprócz Jubilata, wzięli udział pracownicy Uniwersytetu im. A. Mickiewicza (dr Marek Woszczek, mgr Jana Nowakowska), Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (dr Mariusz Dobkowski), Uniwersytetu Gdańskiego (dr hab. Monika Rzeczycka, dr Diana Oboleńska, dr Przemysław Sieradzan) i inni. Uczestnicy wystąpili z odczytami.

W 2015 roku zredagowałam we współpracy z Jerzym Prokopiukiem i opublikowałam monografię zbiorową *Pod Słońcem Gnozy*. Projekt został sfinansowany ze środków własnych Instytutu Filologii Rosyjskiej UAM. W projekcie wzięli udział profesorowie i doktorzy z Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Gdańskiego, Uniwersytetu Białostockiego i Uniwersytetu im. A. Mickiewicza.

10. Plany naukowe na najbliższą przyszłość

W najbliższej przyszłości chciałabym opracować i zgłosić projekt grantu pozwalającego zebrać i opracować dorobek literacko-artystyczny dwóch wybitnych gruzińskich twórców awangardowych polskiego pochodzenia Cyryla i Ili Zdaniewiczów. W tym celu zamierzam udać się do Tbilisi (sierpień 2015) i spotkać z panią Henryką Juszyńską (od lat zajmującą się badaniem spuścizny polskich artystów w Gruzji), aby ocenić perspektywy tego projektu. Jeżeli okaże się, że projekt ten wykazuje perspektywy badawcze, będę ubiegać się o jego dofinansowanie z Narodowego Centrum Naukowego.

Zamierzam kontynuować pracę nad zagadnieniami utworu mistycznego, jego motywami inicjacyjnymi i metodologią badawczą. Chciałabym poszerzyć spektrum swoich zainteresowań w tym względzie o dzieła literatury światowej (np. przyjrzeć się jeszcze dokładniej drugiej części *Fausta* Goethego, „pseudo-bajce” *Przygody Alicji w Krainie Czarów* Lewisa Carroll’a i in.). Obecnie pracuję nad artykułami dotyczącymi twórczości Wiktora Pielewina, Władimira Nabokowa, Iwana Bunina (opowiadanie *Sny Czanga*) i in.

Anna Chudek
Pabiarz